

Інститут педагогіки АПН України

Колесіна Тетяна Євгенівна

УДК - 37.042-053-4-058-5(048)

**ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ,
СХИЛЬНИХ ДО НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ У ПОВЕДІНЦІ**

13.00.01 - Теорія та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата педагогічних
наук

Т. Колесіна

Київ - 1997

АВ 39.093

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті проблем виховання АПН України

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Дем'янюк Тамара Дмитрівна,
Рівненський державний педагогічний
інститут,
зав.кафедрою теорії та методики
виховної роботи,
м. Рівне

Опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Сагач Галина Михайлівна,
Національний університет
імені Тараса Шевченка, професор
кафедри логіки філософського
факультету,
м. Київ

кандидат педагогічних наук
Кириченко Ніна Тимофіївна,
Інститут проблем виховання АПН
України,
старший науковий співробітник
лабораторії дошкільного виховання,
м. Київ

Провідна установа-Бердянський державний педагогічний інститут
ім. П.Д.Осипенко, кафедра теорії та методики дошкільного виховання

Захист відбудеться "9" січня 1998 р. о 14 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті
педагогіки АПН України за адресою: 252151, м. Київ - 151, Повітро-
флотський проспект, 53.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту
педагогіки АПН України.

Автореферат розіслано "5" грудня 1997 року.
Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
професор

М.П. Легкий Легкий М.П.

ЛНБ України ім.В.Стефаника
00739210 (М)

Загальна характеристика роботи

Актуальність проблеми. Молодь нашої країни формується в складних соціокультурних умовах, відчуваючи неврівноваженість соціальних процесів, економічні і політичні протиріччя, криміногенність суспільства. В останні роки значно зросло число відхилень у поведінці неповнолітніх. Це явище характеризується рядом ознак: по-перше, збільшенням чисельності дітей, у яких спостерігається порушення норм поведінки; по-друге, зростанням соціальної небезпеки відхилень у поведінці; по-третє, омолодженням цих порушень.

За даними наших досліджень, 6-8 відсотків дітей, що стоять на обліку у кримінальній міліції у справах неповнолітніх, є діти молодшого шкільного віку і навіть дошкільники. Це обумовлює необхідність активізації досліджень, спрямованих на виявлення причин негативних проявів у поведінці дітей, їх класифікацію та окреслення шляхів профілактики, у відповідності з соціальним замовленням - Державною програмою "Освіта (Україна ХХІ століття)"¹, за якою одним з пріоритетних напрямів виховної діяльності в оновлюваному суспільстві слід вважати роботу з профілактики негативних проявів у поведінці неповнолітніх.

Проблемі виховання дітей старшого дошкільного віку, які мають негативні прояви у поведінці, присвятили свої роботи такі дослідники як

П.П.Блонський, А.І.Зак, Д.Б.Ельконін, І.В.Козубовська, О.І.Кочетов, І.Марценківський, І.О.Невський, О.В.Овчарова, Т.І.Ольховецька, П.А.Пентьевська, О.І.Сікорський, та інші.

Однак педагогічний аспект виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці, на сьогодні маловивчений. Між тим старший дошкільний вік заслуговує на увагу передусім тому, що це рубіжний етап початкової ланки соціалізації дитини на рівні дитячого садка. Нині гостріше, ніж будь-коли, постає проблема перегляду підходів до підготовки дітей до школи, і особливо тих, що мають негативні прояви у поведінці.

Складність розв'язання названої проблеми посилюється суперечністю між необхідністю виховання дітей, спрямованого на їх захист і допомогу, та недостатньою розробленістю діагностико-корекційних методик, які б враховували особливості сучасного виховного процесу.

¹ Державна національна програма "Освіта (Україна ХХІ століття)" - Київ: Райдуга, 1994. - 64 с.

Актуальність означеної проблеми і недостатність теоретичного і практичного опрацювання її зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: “Особливості виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці”. Тема дисертації входить до плану науково-дослідних робіт Інституту проблем виховання АПН України, як складова колективної теми лабораторії превентивного виховання.

Об’єкт дослідження: діагностика і корекція негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: зміст, форми і методи виховної роботи з дітьми, схильними до негативних проявів у поведінці.

Мета дослідження - виявити умови і причини негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку; науково обґрунтувати і практично перевірити систему діагностико-корекційної роботи з дітьми.

Гіпотеза дослідження. Негативні прояви у поведінці дітей - це інтегроване явище, яке залежить від ряду соціально-економічних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів, серед яких сім’я та середовище дошкільної установи посідають провідне місце. Попередження і подолання відхилень у поведінці дітей буде більш ефективним за умов використання можливостей психолого-педагогічної діагностики з метою всебічного вивчення дитини, зміцнення її здоров’я та цілеспрямованої роботи з сім’ями дітей, схильних до негативних проявів у поведінці. Усе це має бути спрямоване на досягнення кінцевого результату - формування культури поведінки дітей.

Відповідно до мети і гіпотези сформульовано **завдання дослідження:**

1. Дослідити соціально-педагогічні передумови негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку.
2. Вивчити стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці.
3. Дослідити особливості виховання дітей з відхиленнями у поведінці, визначити типології важких дітей.
4. Визначити та експериментально перевірити сукупність форм і методів виховного впливу на дітей, схильних до негативних проявів у поведінці та розробити науково обґрунтовані методичні рекомендації.

Методологічною основою дослідження є філософія гуманізму, положення про сутність процесу виховання як специфічної форми соціальної дійсності, положення психологічної теорії особистості, висновки міждисциплінарних досліджень психолого-педагогічної, медичної, соціальної науки і практики.

Етапи дослідження. На першому етапі (1992-1993 рр.) визначались предмет та об'єкт дослідження, опрацьовувалась філософська, педагогічна, психологічна, медична література з проблеми; вивчався масовий та передовий досвід виховання дітей у дитячих дошкільних закладах, виявлялися діти, схильні до негативних проявів у поведінці, аналізувалося сімейне і соціальне середовище.

На другому етапі (1994-1995 рр.) проводилася дослідно-експериментальна робота в дитячих установах №641, 642, 431 м. Києва, №21 м. Рівного, №278, 302 м. Дніпропетровська, №25 м. Харкова, №34 м. Севастополя; перевірялася гіпотеза дослідження. Розроблялися і впроваджувалися рекомендації у відповідності з метою дослідження для методистів, вихователів дитячих дошкільних установ та батьків.

На третьому, заключному етапі дослідження (1996-1997 рр.) проводилася дослідна перевірка і впровадження розроблених методичних рекомендацій; оформлялися результати дисертаційного дослідження, висновки, пропозиції.

Усього на різних етапах дослідження експериментально було охоплено 520 дітей старшого дошкільного віку, з них 171 - схильних до негативних проявів у поведінці, 23 завідуючих дитячих дошкільних установ, 52 вихователів і методисти, 146 батьків дітей з негативними проявами у поведінці.

Дослідження здійснювалось на основі комплексу **методів:**

- **теоретичного пошуку:** філософський аналіз психолого-педагогічної, соціологічної, медико-біологічної літератури та узагальнення одержаної інформації; методи міждисциплінарного синтезу, системного аналізу;
- **емпіричного характеру:** діагностичні (анкетування, опитування, інтерв'ю, бесіди); соціометричні, обсерваційні (пряме, побічне, включене спостереження); прогностичні (експертних оцінок, узагальнення, незалежних характеристик, моделювання тощо); експериментальні (діагностичний, констатуючий, формуючий експерименти);
- аналіз передового і масового досвіду.

Наукова новизна дослідження полягає у доведенні складності і багатогранності негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку; виявленні і типізації рис особистості дітей з відхиленнями у поведінці та рис особистості батьків, які негативно впливають на атмосферу в сім'ї та є причиною відхилень; в

обґрунтуванні шляхів поліпшення соціально-педагогічних умов корекції поведінки дітей передшкільного віку.

Теоретична значущість виконаної роботи полягає в обґрунтуванні діагностичних критеріїв, систематизації та класифікації відхилень у поведінці; визначенні сутності поняття “негативні прояви у поведінці”; доведенні ієрархії чинників, які обумовлюють природу негативних проявів у поведінці дітей.

Практична значущість роботи та особистий внесок автора дослідження полягає в обґрунтуванні шляхів вирішення проблеми корекції негативних проявів у поведінці дітей. Висновки, рекомендації дослідження та обґрунтовані в ньому положення сприятимуть профілактиці відхилень у поведінці дітей, можуть бути використані в роботі з дітьми, вихователями і батьками у дитячих дошкільних закладах, при розробці спецкурсів та семінарів для студентів і слухачів у системі післядипломної освіти, при підготовці посібників для вихователів, батьків та працівників психологічних служб.

Вірогідність наукових положень і результатів дисертаційного дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю його теоретичних положень, використанням різноманітних взаємодоповнюючих методів науково-педагогічного пошуку, адекватних його об'єкту, предмету, меті та завданням, результативністю, репрезентативністю вибірки, результатами обробки даних експериментального дослідження.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом доповідей; виступів на наукових конференціях в Інституті педагогіки АПН України (1993-1996 рр.), Інституті проблем виховання (1997 р.) на науково-практичних конференціях у м. Полтаві (1996 р.), м. Севастополі та Луцьку (1996р.); виданням статей і методичних рекомендацій.

На захист виносяться: такі положення:

1. Негативні прояви у поведінці детерміновані рядом соціально-економічних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів, які найчастіше беруть початок у сім'ї та у недоліках виховання у дошкільних закладах.

2. До найчастіших констатованих негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку належать надмірна збудливість, нервова загальмованість, нестійкість і агресія. Негативними проявами поведінки таких дітей найчастіше виступають агресивність, страх, напади злості, неслухняність тощо.

3. Система виявлення і профілактики негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку ґрунтується на всебічній діагностиці її особистості, зміцненні фізичного і психічного здоров'я та в роботі з батьками.

Дисертація складається з вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних літературних джерел з 208 найменувань. Робота викладена на 190 сторінках машинописного тексту і містить 21 таблицю, 10 додатків, 2 діаграми.

Основний зміст і висновки дослідження

У вступі обґрунтовується актуальність теми, охарактеризовано об'єкт, предмет, мету, завдання, висунуто гіпотезу, сформульовано методологічні передумови дослідження, вказано теоретичні положення, що виносяться на захист, вірогідність дослідження, розкрито новизну і практичну значущість роботи; означено етапи НДР, організацію і методику дослідження.

У першому розділі - "Подолання негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема" - визначаються і аналізуються соціально-економічні, психолого-педагогічні та медико-біологічні детермінанти негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку на сучасному етапі - оновлення суспільства.

До першої групи факторів віднесені явища мікросоціальної занедбаності (матеріальне розшарування населення, соціальна нерівність, тенденція до дегуманізації тощо), соціально-демографічні фактори включають відчуження дитини від сім'ї, криза молоді сім'ї, наркотизація населення і т.ін.; управлінські недоліки (недосконалість державної політики щодо дітей, медичного обслуговування, недовіра Державної національної програми "Діти України" і т.ін.). Групу психолого-педагогічних факторів складають недоліки сімейного та суспільного виховання. Все вагомішим стають медико-біологічні фактори: лише до 20% дітей старшого дошкільного віку вважаються практично здоровими. Суттєва група недоліків зумовлена неправильним розумінням суті негативних проявів у поведінці дітей і можливостей спільної роботи сім'ї і дитячого садка у цьому напрямку, що у свою чергу пов'язане з недостатнім усвідомленням необхідності раннього виявлення відхилень у поведінці і розвитку дітей, особливостей виховного процесу в роботі з такими дітьми, нерозумінням особливостей "важких" дітей, незнанням методики індивідуальної виховної роботи з ними, відсутністю своєчасності у профілактичній

корекції; з пасивною участю батьків у навчально-виховному процесі дитячого садка.

Дослідження особливостей виховання дітей, схильних до негативних проявів у поведінці, не можна збагнути без з'ясування механізму формування відхилень у поведінці, що в свою чергу уможливить визначення засобів їх блокування, подальшого нарошування негативних проявів у поведінці дітей.

Як у зарубіжній, так і у вітчизняній лєтаратурі немає єдиних підходів до класифікації відхилень у поведінці. Найчастіше вона спирається на їх симптоматичний аналіз. Педагоги вирізняють різну кількість критеріїв і пропонують власні класифікації відхилень. Такі класифікації розробили М.Хазан /1974/, К.Лоувель /1972/, І.Невський /1981/, В.Оржеховська /1995/, І.Козубовська /1996/, Б.Чередрецька /1997/ і ін.

Розподіляючи усю сукупність факторів на ряд умовних груп, автори першочергово включають причини і умови, пов'язані з індивідуально-психологічними особливостями розвитку дітей дошкільного віку.

Аналіз об'єктивних причин, які через сім'ю впливають на розвиток, формування і виховання дитини, вказує на такі фактори, як жіночий алкоголізм, наслідками якого є ураження мозку дитини, хворобливі зміни в її органах і системах, затримка психічного розвитку, розлади поведінки (рухливе збудження, нездатність зосередитися, відсутність уваги, страхи, агресивність); паління, що спричиняє зниження розумового розвитку дитини на фоні частих відхилень у психіці, зниження інтелектуальних можливостей, роздратованість, відставання у фізичному розвитку від своїх ровесників; санітарно-гігієнічна та психологічна неосвіченість значної частини батьків, відсутність пріоритету здоров'я та мотивації вести здоровий спосіб життя в сім'ї, що має бути провідним чинником збереження і зміцнення здоров'я взагалі.

Дослідження Г.М.Бреслава, Я.Коломенського, М.Петера свідчать, що хронічний психотравмуючий вплив на незрілий мозок дитини призводить до хворобливої перебудови її темпераменту, вегетативної нервової системи, афективності, що в значній мірі обумовлює патологічний рівень порушень поведінки.

На період вступу до школи уже 80% дітей мають відхилення у стані здоров'я, що, в свою чергу, спричиняє відхилення у поведінці дітей.

У нашому визначенні діти з негативними проявами у поведінці - це такі, у яких під впливом несприятливих для їхнього розвитку соціальних, психолого-педагогічних факторів відбувається порушення

ставлень до норм поведінки. Саме в дошкільному віці при несприятливих умовах життя і при неправильному вихованні створюються умови для появи і закріплення таких негативних якостей, як жорстокість, жадібність, брехливість, агресивність, які лежать в основі антисоціальної і навіть кримінальної поведінки дитини.

Слід підкреслити суттєвий висновок, що випливає з наших спостережень. В основному проблему негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку вихователі пов'язують з подоланням їх недисциплінованості, неуспішності на заняттях і майже жоден - із своєю професійною некомпетентністю у цьому напрямку. За нашими даними, лише 8 відсотків вихователів і 5 відсотків методистів об'єктивно оцінюють власну неспроможність щодо таких дітей.

Методологічною основою підходу до виховання дітей, які мають схильність до негативних проявів у поведінці, складають філософські ідеї про діалектичну єдність частини і цілого, окремого і загального, поєднання біологічного і соціального в розвитку дитини.

Отже, особливості роботи з дітьми, схильними до негативних проявів у поведінці, полягають у поєднанні процесу виховання і перевиховання у цілеспрямовану взаємодію, співробітництво вихователів і вихованців як процес взаємовідносин між дітьми, вихователями, батьками на гуманістичній основі допомоги і захисту дитини. Основними функціями цього процесу є діагностико-прогностична, організаційно-діяльнісна, координуюча та реабілітуюча. В аналізі сутності реабілітуючої функції ми виділяємо відновлюючу, компенсуючу, стимулюючу і виправну.

Той факт, що відносини дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці, ще в повній мірі не сформовані, а рівень і глибина відхилень у відносинах дітей цього віку, як правило, незначні, і є, на наш погляд, основною передумовою успішного подолання негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку.

Методи профілактико-виховної роботи ми розділяємо на загально-профілактичні, які включають систему виховної роботи, здійснюваної з групою дітей, та ті, що носять суто індивідуальний характер стосовно кожної дитини. Профілактичні методи спрямовані на те, щоб усунути несприятливі впливи на дитину, яка схильна до негативних проявів у поведінці, і змінити негативну поведінку, погляди і інтереси дитини, її прагнення і нахили, сформувані якості, які б забезпечили неухильне дотримання дитиною норм і правил поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях. Критеріями оцінки культури поведінки нами вибрані культура здоров'я, дотримання необхідних гігієнічних навичок,

культура діяльності, культура спілкування.

Дослідження негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку засвідчили, що такі прояви характерні для 37,7% надзбудливих дітей, 34,6% загальмованих, 18,2% нервовонестійких і 9,3% агресивних. В ієрархії потреб дітей з негативними проявами у поведінці найвищу позицію займають потреба безпеки /41,5%/, потреба любові /39,2%/, потреба захисту /35,1%/, потреба підтримки /30,8%/, потреба успіху /27,3%/. Характерно, що біля 9% дітей дуже вразливі і нестійкі до стресів. Найбільш характерними негативними проявами у поведінці дітей виявились пустотливість, примхливість, кривляння, ябедництво, манірність, впертість, негативізм, дратівливість, хвалькуватість, хитрощі, лінощі, недбалість.

Констатуєчий експеримент засвідчив, що педагогічні колективи дитячих дошкільних закладів не проводять цілеспрямованої і планомірної виховної роботи з дітьми, не виявляють соціальних, психолого-педагогічних та медико-біологічних причин схильності дітей до негативних проявів у поведінці; більшість вихователів /62% та батьків /78%/ не обізнані з можливостями діагностико-корекційної та прогностичної роботи з дітьми; слабо використовують можливості поліпшення стану здоров'я дітей для корекції їх поведінки. Отже, постає необхідність зміцнення здоров'я дітей, поліпшення умов виховання дітей у сім'ї на основі глибокої всебічної діагностики дитини.

У другому розділі - "Шляхи удосконалення виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці"-ставилися завдання розв'язати ці проблеми.

Експериментальне дослідження передбачало двоетапну роботу: вивчення рівня психологічного комфорту дітей і розробка та апробація методів формування здорового способу життя із застосуванням методів психодіагностики.

Оскільки поведінка дітей розглядається нами через сферу впливу негативних факторів, то важливим аспектом вивчення деформованих сфер став інтелектуальний, фізичний і психічний розвиток дітей старшого дошкільного віку. Для комплексного бачення дитини використовувались як традиційні, так і маловідомі діагностичні методики, передусім для визначення фізичного і психічного стану дитини. Наприклад, використовувались тести за групою крові, врахування модальності дитини, врахування рис поведінки, які пов'язуються зі станом здоров'я, і т.ін.

У діагностуванні дитини активно використовувалась інформація дитячого малюнку (дому, сім'ї, різних ситуацій, дерева), вибір дитиною

кольорів у певній послідовності, малювання певними кольорами своїх близьких, свого будинку, кімнати, дитячого садка. Особливість методики полягала в тому, що головним персонажем усіх тем, запропонованих дітям для малювання, виступала сама дитина з усіма особливостями її особистості: самосвідомістю, самооцінкою, самовідчуттям. При цьому виділялись два головних компоненти: когнітивний образ своїх якостей, здібностей, зовнішності і емоційний - самооцінка, самовідчуття. Пропонуючи дітям теми для малюнку, ми намагалися охопити повністю життєву ситуацію, в якій проходить життєдіяльність дитини.

Результати аналізу психомалюнку дали можливість з'ясувати стан дитини: напруження, страх, тривогу, втому, почуття приниженості, малоцінності чи навпаки - добрий настрій, розкутість, відсутність напруги і втоми, внутрішню свободу; адаптацію в середовищі, позитивні чи негативні стосунки в сім'ї; почуття захищеності чи небезпеки; тривожність чи спокій і ін.

Психомалюнок використовувався нами як сильний психодіагностичний засіб і слугував при складанні індивідуальних характеристик дітей.

Ранжуючи чинники тривожності та психологічного дискомфорту, ми з'ясували, що на першому місці (25,9% дітей) висока тривожність, яка йде від сім'ї, але не проявляється в дитячому садку; на другому місці (23,9% дітей) проявляють високу тривожність яка проявляється і вдома і в дитячому садку. На третьому місці (13% дітей) - висока тривожність, яка проявляється в дитячому садку, але не позначається на поведінці вдома; 5,6% дітей дали парадоксальні результати тривожності.

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили досить низький рівень здоров'я обстежених 318 дітей. Прогресують захворювання ОРВІ (51%), вади зору (33%), ураження щитовидної залози (31%), ортопедичні порушення (28%), захворювання печінки (25%), алергійні (21%). Зростає число дітей, віднесених до III групи здоров'я. Характерною виявилась і залежність між станом здоров'я та поведінкою. Так, у надзбудливих і агресивних дітей найчастіше спостерігались ЛОР захворювання, щитовидної залози, астма; загальмовані діти мали вади мови, алергійні захворювання, анурез; нервово-нестійкі - ортопедичні відхилення, вади зору, захворювання печінки.

При визначенні шляхів корекції ми виходили з того, що сьогодні навіть сама медицина частіше вдається до профілактичного спрямування, зважаючи за краще уникати прямого втручання в діяльність організму. Тому важливим напрямком експериментальної

роботи стала розробка та апробація методів формування здорового способу життя як засобу профілактики негативних проявів у поведінці дітей.

Програма передбачала зміцнення здоров'я через загартування, фізичні вправи, оптимальний руховий режим та режим харчування; прилучення дітей до посиленої трудової діяльності як умови здорового способу життя; дотримання гігієнічних норм поведінки у різних видах діяльності; культуру спілкування з дорослими та ровесниками; засвоєння доступних методів профілактики захворювання (плавання, ранкова та коригуюча гімнастика, фітотерапія, точковий масаж та ін., тощо.

Експериментальна робота засвідчила необхідність дотримання таких принципів в оздоровчій роботі як комплексність, неперервність, довіра, адресність, регулярність, поступовість, емоційність. Високої результативності методика набуває при постійному взаємозв'язку дітей, батьків, медичного та педагогічного персоналу дошкільного закладу як суб'єктів оздоровчої роботи.

Розглядаючи сімейне середовище як першопричину виникнення у дітей негативних проявів у поведінці, експериментальна робота спрямовувалась у двох напрямках: виявлення основних факторів сімейного середовища, які негативно впливають на процес формування особистості дитини, особливостей неблагополучних дітей, їх систематизація та побудови на цій основі корекційної роботи з ними.

Найбільш суттєвий вплив на процес формування особистості дитини мали такі фактори сімейного середовища як матеріально-побутові умови сім'ї, її склад, виховні позиції батьків. Дослідження засвідчило, що лише (20%) дітей живе у сім'ях з високоморальними, суспільно правильними позиціями. Значна частина дітей мешкає у формально нормальних і аморальних сім'ях (20%). Це дало підставу стверджувати, що дефективні взаємовідносини, низькі моральні устої, які є в подібних сім'ях, здійснюють негативний вплив на формування особистості дітей. Невміння батьків правильно виховувати дитину виражалось у потаканні усім забаганкам дитини, непослідовності і неузгодженості у діях батьків, що викликало у дітей розвиток капризності, нервовості, породжувало відхилення у стані здоров'я. Нестаток любові, батьківського тепла і ласки призводив до розвитку почуття особистої неповноцінності, приниженості, жорстокості. Деспотизм у вихованні, часті покарання розвивали у дітей страх, брехливість, агресивність, боязливість, шкідливо відбивались на стані нервової системи. Ігнорування біологічних та індивідуальних особливостей дітей ставало причиною дратівливості, невпевненості в

собі, капризності, агресивності, нервової нестійкості, завищеної збудливості, заклало основу асоціального типу поведінки дітей.

Вивчення особливостей неблагополучних сімей засвідчило, що найбільш негативний вплив на розвиток дитини мають такі риси батьків як: агресивність, тривожність, домінантність, егоцентричність, гіперсоціальність, підвищена сензитивність. Несприятливий емоційний клімат у сім'ї, конфліктність, алкоголізм батьків найчастіше спричиняють тривожність і низьку самооцінку дітей, погіршення стану їх здоров'я.

Пошук залежності між домінуючими типами негативних проявів у поведінці та чинниками сімейної ситуації базувався на характеристиці досліджуваних дітей та виховного середовища. Констатовано наявність зв'язку між відхиленнями у поведінці дітей і структурою сім'ї, її соціальною і матеріальною ситуацією, батьківськими позиціями і характером міжособистісних контактів у сім'ї. Наприклад, неправильні виховні позиції констатовано у 83% батьків загальмованих дітей, 68% батьків легкозбудливих дітей, 35% батьків агресивних дітей. Як свідчать одержані дані, значні конфлікти спостерігалися у сім'ях з агресивними дітьми (50,8%), з невротичними дітьми (43,8%), із загальмованими дітьми (33%); з надзбудливими дітьми (27,7%). Відсутність почуття безпеки в сім'ї відчуло понад 60% агресивних дітей і понад 53% нервовонестійких дітей.

Полічені залежності дали підставу сформулювати висновок, що правильний біопсихологічний розвиток дітей значною мірою залежить від сімейного середовища.

Експеримент показав, що в групах дітей старшого дошкільного віку, які мають негативні прояви у поведінці, первинне джерело аномалій, що їх спричиняє, криється в сім'ї: у легкозбудливих дітей - на 52,2%, загальмованих - 40,3%, агресивних - 42,0%, нервово-нестійких - 17,8%. Організаційно-методична допомога сім'ям та окремим батькам будувалась у формі проведення індивідуальних та групових бесід, ділових та рольових ігор на теми виховання дітей, аутотренінгів, устрічей з фахівцями-медиками, психологами, юристами та ін., що мали на меті підвищення педагогічної культури батьків. Бралися до уваги матеріально-побутові умови сім'ї, її склад, культурний та освітній рівень батьків, їх виховні позиції, наявність негативних рис. Особлива увага приділялася сім'ям, де невміння правильно виховувати дітей сполучалось з явним небажанням батьків займатися цим. Це виявлялось у потуранні усім забажанкам дітей, неузгодженості і непослідовності батьківської політики щодо дітей, у нестачі любові до них, у проявах деспотизму, ігноруванні біологічних та індивідуальних особливостей

дітей. Корекційна робота проводилась диференційовано, в залежності від фактору негативного впливу на дитину.

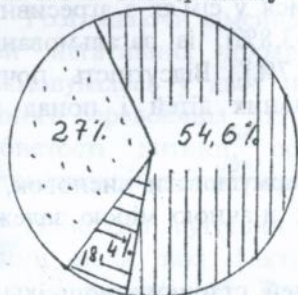
Підводячи загальні підсумки дослідження на основі аналізу і узагальнення даних, можна констатувати, що на початку експерименту рівень сформованості культури поведінки дітей, схильних до негативних проявів у поведінці був загалом низький (171 чел. - 18,4%), то в кінці експерименту показники значно покращились. Високий рівень здобули 34,2% дітей, на низькому рівні залишилися - 13,7% дітей /Див.діаграму/. У ході експериментальної роботи у дітей значно покращилась культура поведінки.

У ефективності запропонованої методики переконає той факт, що в усіх експериментальних колективах дитячих дошкільних закладів були одержані позитивні результати.

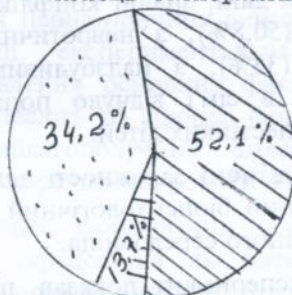
Діаграма зміни рівнів прояву культури поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Експериментальні колективи

Початок експерименту

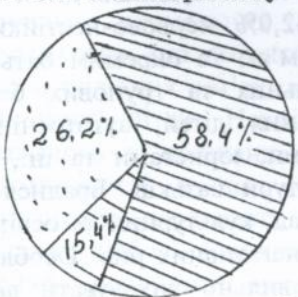

Кінець експерименту

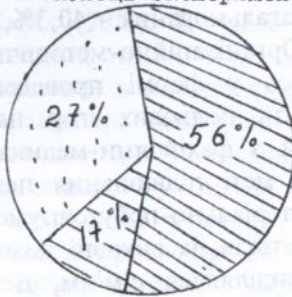

Контрольні колективи

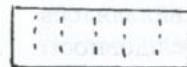
Початок експерименту

Кінець експерименту

Умовні знаки

високий рівень

середній рівень

низький рівень

Здійснене дослідження підтвердило основні положення висунутої гіпотези і дало можливість зробити висновки.

1. Аналіз сучасного стану виховання дітей з урахуванням соціальних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів схильності до негативних проявів у поведінці дітей, уможливило визначити детермінанти відхилень у поведінці дітей старшого дошкільного віку в сучасних умовах.

2. Негативні прояви у поведінці дітей обумовлені передусім несприятливою ситуацією в сім'ї.

3. На виникнення негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку мають вплив патогенні чинники дитячої установи, причому їй слід розглядати як місце, де проявляються вже існуючі відхилення і з'являються нові. Вагомим патогенним чинником часто буває здоров'я дитини - фізичне та психічне.

4. Позитивна реалізація програми профілактики негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку неможлива без комплексного використання потенційних можливостей психолого-педагогічної діагностики, системи заходів зміцнення здоров'я дітей та цілеспрямованої роботи з батьками. Усе це сприятиме формуванню культури поведінки дітей, якісної підготовки їх до навчання в школі.

Викладена концепція привела не лише до розвитку соціально важливого, перспективного підходу до вивчення складного педагогічного об'єкту - виховання дітей, схильних до негативних проявів у поведінці, а й дала можливість виявити і визначити ще недосліджені чи малодосліджені аспекти проблеми. До них відносимо: вивчення психолого-педагогічних та медико-біологічних методик прогнозування відхилень у поведінці дітей, пошуки шляхів профілактики і корекції негативних проявів у поведінці дітей на основі міждисциплінарного підходу; розробку і впровадження активних методів до процесу формування, збереження і зміцнення здоров'я дітей.

Основні результати і положення дослідження висвітлені в таких публікаціях автора:

1. Колесіна Т.Є. Педагогічна профілактика відхилень у поведінці дітей дошкільного віку: Методичні рекомендації на допомогу методистам, вихователям дошкільних установ, вчителям початкових класів. - К.: Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР, 1991. - 55 с.
2. Колесіна Т.Є. Рання профілактика відхилень у поведінці учнів

// Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: 36. науково-методичних статей: - К.: Академпрес, 1994. - С. 81-86.

3. Колесіна Т.Є. Психолого-педагогічна діагностика відхилень у поведінці учнів: // Початкова школа, 1996, - №12. - С. 11-13.
4. Колесіна Т.Є. Сім'я і класний керівник // Класний керівник у сучасній школі: Методичний посібник. - К. : Інститут змісту і методів навчання (ІЗМН), 1996. - С. 77-103.
5. Оржеховська В.М., Пилипенко О.І., Колесіна Т.Є. Ігри-тренінги: на допомогу організаторам превентивного виховання учнів. - К.: АПН України, 1996, - 31 с.
6. Колесіна Т.Є. Соціально-педагогічні передумови негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку // Нові технології навчання: Науково-методичний зб. - К.: ІЗМН. 1997. - С. 194-202.

Колесіна Т.Є. Особливості виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 - теорія та історія педагогіки.- Інститут педагогіки АПН України, Київ, 1997.

Дисертація присвячена питанням виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці. В роботі розроблено новий напрямок виховного процесу, заснований на концепції гуманістичної педагогіки, допомоги і захисту дитини. Встановлено, що відхилення у поведінці дітей детерміновані рядом соціально-економічних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів і проявляються найчастіше як надмірна збудливість, загальмованість, нервова нестійкість і агресія. Запропоновані конструктивні діагностико-прогностичні та корекційні методики з метою всебічного вивчення дитини, зміцнення її фізичного та психічного здоров'я, а також цілеспрямованої роботи з сім'ями дітей, схильних до негативних проявів у поведінці. Основні результати дослідження знайшли застосування в практиці роботи дитячих дошкільних закладів, у підготовці студентів.

Ключові слова: негативні прояви у поведінці, виховання, діти надзбудливі, загальмовані, агресивні, нестійкі, культура поведінки, неблагополучна сім'я.

Колесина Т.Е. Особенности воспитания детей старшего дошкольного возраста, склонных к негативным проявлениям в поведении. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01- теория и история педагогики. - Институт педагогики АПН Украины, Киев, 1997.

Диссертация посвящена вопросам воспитания детей старшего дошкольного возраста, склонных к негативным проявлениям в поведении. В работе разработано новое направление воспитательного процесса, основанного на концепции гуманистической педагогики, помощи и защиты ребенка. Установлено, что отклонения в поведении детей старшего дошкольного возраста детерминируются рядом социально-экономических, психолого-педагогических и медико-биологических факторов и проявляются чаще всего как сверхвозбудимость, заторможенность, нервная неустойчивость, агрессия. Предложены конструктивные диагностико-прогностические и коррекционные методики с целью всеобщего изучения ребенка, укрепления его физического и психического здоровья, а также целенаправленной работы с семьями детей, склонных к негативным проявлениям в поведении. Основные результаты исследования нашли свое применение в практике работы детских дошкольных учреждений, в подготовке студентов.

Ключевые слова: негативные проявления в поведении, воспитание, дети сверхвозбудимые, заторможенные, агрессивные, нервно-нестойкие, культура поведения, неблагополучная семья.

Kolesina T.E. Peculiarities of education of senior preschool age children inclined to negative manifestation in their behaviour.

Manuscript.

Dissertation on adoption the science degree of Pedagogical Science Candidate on speciality 13.00.01 - Pedagogics Theory and History, - 1997, Kiev, the Ukraine APS, Institute of Pedagogics.

The negative manifestations in senior preschool children behaviour are based on different social-economical, psychologo-pedagogical and medico-biological points. The family and surroundings in preschool establishment take the leading place in it. The prevention and overcoming rejections in children's behaviour demand using the possibilities of psychologo-pedagogical diagnostics. The main target of it is all-round education of the child, improving its physical and psyhological health, and also educational work with parents those children, who inclined to negative manifestations in behaviour. It will give the oppotunity to form the culture of children's behaviour.

Key words: negative manifestations in behaviour; education; culture of behaviour; excitable children; aggressive children; shy children; unfortunate family.

Підписано до друку 17.11.97р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 1.0, Обл.-вид. арк. 0,8.
Наклад 100. Зам. 312.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

431064

AB 39.093